

Magdalena Nierzwicka

Badania etnograficzne Borysa Malkina w świetle listów do Heleny Przeszalskiej-Malkin. Wyprawa do Indian Kofán

Sztuka Ameryki Łacińskiej Arte de la América Latina 1, 93-112

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Badania etnograficzne Borysa Malkina w świetle listów do Heleny Przestalskiej-Malkin. Wyprawa do Indian Kofán

Magdalena Nierzwicka
(Muzeum Okręgowe w Toruniu,
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata)

Borys Malkin był antropologiem, entomologiem i podróżnikiem, który prawie 40 lat swego życia spędził na prowadzeniu badań terenowych wśród tubylczych ludów Ameryki Południowej, dogłębnie poznając i dokumentując na fotografii i taśmie filmowej ich życie codzienne oraz obyczaje. Stał się jednocześnie wybitnym kolekcjonerem indiańskich obiektów kultury materialnej, zebrawszy ich w trakcie swego niezwykle pracowitego życia blisko 17 tysięcy. Gromadzone z wielką rzetelnością i znanstwem stały się wartościowym materiałem etnograficznym, trafiając do zbiorów wielu czołowych muzeów amerykańskich i europejskich, w tym również i polskich¹.

Urodził się 20 listopada 1917 r. w Witebsku, a dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Warszawie. Od najmłodszych lat posiadał ściśle ukierunkowaną pasję. Przejawiał nieukrywaną ciekawość poznawania świata, namiętnie studiując i przerysowując mapy, a także pogłębiając wiedzę o odległych kra-

¹ Rzetelny wykaz muzeów przechowujących kolekcje Malkina oraz szczegółowe kalendarium jego podróży badawczych opracował i zamieścił Mariusz Kairski w aneksach książki B. Malkina, *Odchodzący świat. Tropem kultur indiańskich i świata przyrody Ameryki Południowej*; (MALKIN 2007) Dane te ukazały się również w artykule M. Kairskiego i J. Jaskulskiego (KAIRSKI, JASKULSKI 1999).

jach. Obok geografii interesowały go również wszelkiego rodzaju zwierzęta, a zwłaszcza owady. Te czasy wspomina w następujący sposób:

Hodowałem gąsienice, których sporo można było wówczas znaleźć na wilczomleczech rosnących wzdłuż nasypów kolejowych w podwarszawskim Michalinie, gdzie zazwyczaj spędzaliśmy wakacje. Łowiłem też chrząszcze, między innymi częstego w tych okolicach rohatyńca, jednego z największych chrząszczy występujących na terenie Polski. Usiłowałem je uśmiercać zanurzając w wodzie „nosem ku dołowi”. Dziwiłem się, że nie tonęły, lecz potrafiły w tej pozycji przeżyć, co uznałem za wybryk natury. Wtedy nie wiedziałem jeszcze, że owady oddychają tchawkami umieszczonymi w tylnej części ciała².

W sierpniu 1938 r. mając niespełna 21 lat, Borys Malkin wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. Zamieszkał w Nowym Jorku, gdzie nawiązał kontakty z entomologami skupionymi wokół dwóch towarzystw miłośników chrząszczy, skrupulatnie uczęszczając na organizowane przez nich spotkania odbywające się przy *Brooklyn Museum* i *American Museum of Natural History*. W tym okresie zrodziły się też zainteresowania Borysa Malkina antropologią, zwłaszcza pod wpływem lektury Franza Boasa *The Mind of Primitive Man*.

W 1941 r. Borys Malkin dostał się do grona studentów *University of Oregon* w Eugene i wpisany został jednocześnie na dwa kierunki: antropologię oraz biologię, z naciskiem na zoologię, do której wykazywał największe predyspozycje. Uzyskane stypendium w 1941 r. przedłużono mu na rok kolejny, jednak w tym samym czasie „otrzymał konkurencyjne stypendium od ówczesnego prezydenta USA – Franklina Delano Roosevelta”, które było niczym innym, jak dokumentem powołującym dwudziestoczteroletniego Borysa do wojska. Walczył w jednostkach US Air Force w bazach wojskowych na Pacyfiku (na Nowej Gwinei Holenderskiej, Queensland, Darwin, na wyspie Sir Graham Moore i na wyspie Luzon). Czas wolny Borys Malkin poświęcał na rozwijanie swej pasji i gromadzenie pajaków dla *American Museum of Natural History* w Nowym Jorku oraz owadów dla *Smithsonian Institution* w Waszyngtonie. Efektem jego działalności było stworzenie jednej z trzech największych kolekcji insektów zebranych przez żołnierzy amerykańskich podczas II wojny światowej³.

Będąc człowiekiem niezmiernie ciekawym świata poszukującym wciąż nowych bodźców do działania, wyjechał w 1946 r. do Europy, by kontynuować studia w dziedzinie antropologii na *University College* w Londynie oraz arche-

² MALKIN 2007.

³ MALKIN 2007: 12.

ologię krajów Bliskiego Wschodu i Europy w *Institute of Archaeology* w *London School of Economics*. Jednocześnie zafascynowany Afryką uczęszczał do *Institute of African Studies*, przygotowując się do wyprawy na kontynent afrykański, którą urzeczywistnił w 1948 r., dzięki funduszom otrzymanym z *California Academy of Science* w San Francisco. Celem wyprawy było gromadzenie insektów żyjących na terenie Afryki dla tejże Akademii.

W Stanach Zjednoczonych ponowił naukę na *University of Washington* w Seattle, a w roku 1957 otrzymał etat wykładowcy na *University of Minnesota* w Minneapolis, ucząc studentów antropologii ogólnej. Jednak już wkrótce, bo po upływie niespełna dwóch lat, zrezygnował z kariery naukowej, poświęcając się bez ograniczeń swej kolekcjonerskiej i podróżniczej pasji:

zdecydowałem porzucić wykłady uniwersyteckie i operuję na własną rękę. Do diabła z powagą, prestiżem i podobnymi głupstwami. Forsy też mniej. Ale za to jestem zupełnie wolny, rozporządzam własnymi podróżami i czasem, jak mi się żywnie podoba... U nas w USA na takich osobników patrzy się trochę z góry, trochę z politowaniem⁴.

– pisał Borys Malkin w jednym z listów do swej przyszłej żony – Heleny Przestalskiej.

[1. Borys Malkin, 1964, aut. nieznany, z archiwum Heleny Przestalskiej-Malkin]

⁴ *List Borysa Malkina do Heleny Przestalskiej*, Red Bluff, Kalifornia, 18 czerwca 1961, s. 1.

Od tej pory Borys Malkin rozpoczął intensywne prace terenowe zlokalizowane głównie w Ameryce Południowej, gromadząc jednocześnie zbiory entomologiczne i etnograficzne dla muzeów. W latach 1957–1994 przebadał ponad 40 grup tubylczych zamieszkujących tereny Brazylii, Kolumbii, Surinamu, Ekwadoru, Peru, Boliwii, Paragwaju, Panamy, Chile i Argentyny. Do wielu plemion powracał wielokrotnie, co pozwoliło mu na dogłębne ich rozpoznanie i prześledzenie zmian kulturowych, jakim podlegały na przestrzeni lat.

W trakcie swego aktywnego i pracowitego życia Borys Malkin utrzymywał ożywioną korespondencję z przyrodnikami i antropologami, a także z przyjaciółmi, których miał wielu w różnych zakątkach świata. Listy były obszerne i zawierały ciekawe informacje na temat jego życia, podróży, badań antropologicznych oraz zoologicznych. Niektóre stały się prawdziwymi kronikami z pobytów u Indian, z prowadzonych prac, zbieranych dla muzeów eksponatów, opisów przyrody, charakterystyki tubylców. Jest to zarazem wartościowe źródło do poznania zainteresowań Malkina, preferowanej literatury, wyznawanego światopoglądu. Bezsprzecznie cenne są listy wysyłane do Heleny Przystalskiej⁵, od 1972 r. żony badacza, pochodzące z lat 1959–1994, pisane w okresach wieloletniej rozłąki, będąc jedyną formą komunikacji. Zachowało się ponad 800 listów przechowywanych przez długie lata w zbiorach prywatnych Heleny Przystalskiej-Malkin⁶. Na ich podstawie odtworzyć można kalendarium życia antropologa. Pisane na maszynie, często na cienkiej bibułce białego lub niebieskiego koloru, zaopatrzone były w datę i nazwę miejsca, w którym powstawały. Korespondencja powiększała się z roku na rok obfitując w wielostronne kroniki, w jakie przestoczyły się na przełomie lat 60. i 70. Listy, sięgające czasem 20 stron, pisane były przez Malkina podczas etnograficznych i przyrodniczych badań terenowych prowadzonych w Ameryce Południowej bądź entomologicznych realizowanych w innych zakątkach świata – w Maroku, Antylach Holenderskich czy Hiszpanii.

Wiele osób utrzymujących ożywioną korespondencję z Borysem Malkinem doceniała jej niezwykłą wartość, czego dowód znajdujemy w jednym z listów wysłanych przez badacza do Heleny Przystalskiej-Malkin, w którym fragmencie napisał:

Mój ulubiony przyjaciel Donald Abbott (profesor biologii Morskiej Stacji Oceanograficznej Uniwersytetu Stanfordzkiego w Pacific Grove) lży

⁵ Helenę Przystalską, lekarzkę, poznał u swoich przyjaciół podczas pobytu w Polsce w 1959 r. we Wrocławiu. Odtąd nawiązała się między nimi wieloletnia korespondencja. Helena Przystalska w latach 60. przeprowadziła się do Warszawy, gdzie uzyskała stopień doktora nauk medycznych. Borys Malkin po latach swych wędrówek na stałe osiadł w Warszawie w latach 90. XX w., mieszkając do śmierci (12 sierpnia 2009 r.) z żoną na Żoliborzu.

⁶ W 2009 r. przejętych do zbiorów archiwalnych przez Muzeum Etnograficzne w Krakowie.

mnie abym napisał coś o podróżach, zresztą nie od dzisiaj uważa, że ze wszystkich, z którymi korespondował ja piszę najciekawsze listy...

W dalszej części tej korespondencji Malkin przywołał słowa swego dawnego profesora archeologii i kultury materialnej – Douglasa Osborne'a:

Ja i Carlyne przechowujemy Twoje wszystkie listy z podróży do „dzikich” oraz po muzeach i chętnie Ci będziemy tym służyć – Ty pewnie jesteś za głupi, aby przechowywać ich kopie!⁷

Korespondencja wysyłana do Heleny Przestalskiej-Malkin zestawiona z relacjami drukowanymi przez Borysa Malkina na łamach czasopisma „Poznaj Świat” oraz w napisanej z ogromną pasją książce *Odchodzący świat*, pozwala uzyskać pełniejszy obraz życia badacza. Dzięki nim poznajemy kulisy układania planów badawczych, czynionych przygotowań do podróży, ale i perturbacji związanych z uzyskaniem pozwoleń na wyjazdy w głąb kraju, jakie miewał m.in. w Brazylii; kłopotów z załatwieniem transportu umożliwiającego przemieszczanie się po trudno dostępnych terenach wiodących do osad indiańskich. Były to dla Malkina frustrujące dni beczynnego oczekiwania, będące zarazem marnowaniem pieniędzy i czasu, który pragnął spożytkować na prace w terenie: „nie wiesz, jak bardzo mnie nogi swędzą – tak chcę się tam dostać i zabrać do roboty i strzelać zdjęcia” – pisał do Heleny podczas przedłużającej się podróży do kolumbijskich Indian Yuko⁸.

Malkin przez lata wypracował pewien system działania. Obierał sobie miejsce tymczasowego zamieszkania, dobierając je tak, aby najłatwiej było organizować wyprawy do osad indiańskich, które w danym czasie zamierzał przebadać i dokumentować⁹. Po podróżach powracał do swej bazy z pozyskanymi przedmiotami kultury materialnej oraz okazami entomologicznymi i zoologicznymi, gdzie dokonywał szczegółowego opracowania zbiorów, opisując je, nadając im etykiety, identyfikujące oraz wysyłając do muzeum, które na daną kolekcję czekało.

Do Indian Kofán¹⁰ zamieszkujących rejon lasów tropikalnych Amazonii na pograniczu północno-wschodniego Ekwadoru i południowo-zachodniej Kolumbii, Borys Malkin wyprawiał się dwukrotnie: w 1970 i 1971 r. Pierwszą po-

⁷ List Borysa Malkina do Heleny Przestalskiej, 1967, s. 2.

⁸ List Borysa Malkina do Heleny Przestalskiej, Becerril, dep. Cesar, 15 lipca 1968, s. 1.

⁹ W korespondencji wielokrotnie wspominał, jakie problemy miał z oczekiwaniem na zezwolenia na wyruszenie w głąb kraju do Indian. Szczególnie ciężko formalności wyjazdowe załatwiała się w Brazylii; List Borysa Malkina do Heleny Przestalskiej, 24 maja 1960 r.

¹⁰ Język Indian Kofán częściowo wywodzi się z rodziny językowej chibcha, pozostając zarazem językiem izolowanym; (KAIRSKI 1999: 60) Mówi nim obecnie około 1500 osób.

dróż rozpoczął w czasie swej intensywnej pracy zlokalizowanej na terenach Kolumbii¹¹ oraz okresowo Peru¹², druga poprzedzona była dodatkowo wyprawami na tereny Ekwadoru¹³.

[2. Celestin, zdjęcia Indian Kofan. fot. Borys Malkin 1970, z archiwum Heleny Przystalskiej-Malkin]

W 1970 r. Malkinowi w wyprawie towarzyszył etnolog polski – Przemysław Burchard – przebywający w Kolumbii od połowy 1970 r.¹⁴ Do jego zadań należała pomoc Malkinowi w opracowywaniu zbiorów etnograficznych, gromadzenie materiałów do publikacji o Indianach kolumbijskich oraz kręcenie filmu dla telewizji polskiej. Burchard po powrocie do Polski wydał książkę

¹¹ Rozpoczął je na początku 1968 r. Udokumentował kulturę Indian Ika z San Sebastián de Rábago i osiedla Curacata zamieszkujących masyw Sierra Nevada de Santa Marta, Indian Yuko (Motilón) z misji Socorpa położonej w górach Sierra de Perijá, Guajiro zamieszkujących Półwysep Guajira oraz Indian Noanamá znad rzeki San Juan w departamencie Chocó. Początkowo bazą swą ustanowił miasto Santa Marta leżące nad Morzem Karaibskim, planując wyprawy do Indian zamieszkujących tereny górskie. Następnie przeniósł się do Cali miasta położonego w południowo-zachodniej Kolumbii, mieszkając u długoletniego przyjaciela i kompana podróży po USA – Vernona Thatcher’a – parazytologa prowadzącego tu badania z ramienia Uniwersytetu Tulane w Nowym Orleanie. W Cali współpracował także z Muzeum Przyrodniczym i jego dyrektorem – Carlosem Lehmanem.

¹² Głównie Yagua, Witoto, Cocama i Bora w kwietniu i maju 1970 r.

¹³ W 1971 r. przebadał kulturę Indian Colorado i Shuar i Achuar w prowincji Pastaza.

¹⁴ *312 Letters of Borys Malkin* 1997: 97–98.

Dżungla za progiem, w której umieścił jeden z rozdziałów zatytułowany *Ginące plemię poświęcony Kofanom*¹⁵.

Podczas obu pobytów u Indian Malkin pisał, jak z każdych swych badań terenowych, kronikę dla Heleny Przestalskiej. Pierwsza z nich liczy osiem stron¹⁶, druga zaś sześć¹⁷. Opublikował ponadto relacje z pobytów u Kofanów na łamach „Poznaj Świat” w 1973 r.¹⁸. Celem wyprawy Malkina było, jak zwykle, zebranie dla muzeów reprezentatywnej kolekcji kultury materialnej tego plemienia, stworzenie dokumentacji fotograficznej i ponadto nakręcenie kilku filmów na zlecenie *Institut für den Wissenschaftlichen Film* z Getyngi.

W owym czasie nie było zbyt wiele opracowań o życiu i obyczajach Indian Kofán, przy czym istniejące informacje ograniczały się jedynie do mało znaczących wzmianek na ich temat¹⁹. Dlatego badania przeprowadzone przez Burcharda i Malkina pozostawiły ważną dokumentację etnograficzną tej grupy etnicznej obejmującą obszerne zapiski poświęcone ich trybowi życia, kulturze materialnej, a także strukturze społecznej²⁰.

[3. Narcisio, zdjęcia Indian Kofan.
fot. Borys Malkin 1970,
z archiwum Heleny Przestalskiej-Malkin]

¹⁵ BURCHARD 1975: 178–197.

¹⁶ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 9 X 1970 – Puerto Asis 27 X 1970.

¹⁷ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa de Sucumbios 26 VIII 1971–Santa Rosa 7 IX 1971.

¹⁸ MALKIN 1973: 20–24.

¹⁹ Obecnie istnieje kilka ważnych opracowań poświęconych Indianom Kofán zamieszczonych w wydawnictwach zbiorowych omawiających język i kulturę Indian amazońskich (RUBIO 2004; LANDABURU 1999) obyczaje i rytuały (PATZELT 2004), a także kilku monografi: *El mejor lugar de la selva: propuesta de recuperación del Territorio Cofán*, Quito 1998 (PARRA, JAIME. VIR-SANO BELLOW 1997; CERON MARTÍNEZ 1995).

²⁰ MALKIN 1973: 21.

Pod koniec września 1970 r. badacze wyruszyli z miasta Cali do Puerto Colon, niewielkiego osiedla nad rzeką San Miguel, które miało stać się ich bazą wypadową do amazońskich Indian Kofán mieszkających w osadzie Santa Rosa de Sucumbios położonej na pograniczu Ekwadoru i Kolumbii w dorzeczu Putumayo. Wynajętą ciężarówką, kierując się ku amazońskiej krainie, przemierzali góry, podziwiając malowniczy krajobraz: „lasy nietknięte siekierą i osadnictwem, obfitujące w storczyki i bromelie, mchy, paprocie i inne epifity pokrywające gęstą masą konary drzew”²¹. Dotarłszy do Puerto Colon pozostało wynająć łódź mogącą przetransportować podróżników wraz z pokaźnym bagażem w górę rzeki. Po sześciu godzinach podróży płytką i wartką rzeką w dłubance wyposażonej w dziewięciokonny silnik, Malkin osiągnął cel – niewielkie osiedle Santa Rosa de Sucumbios składające się zaledwie z pięciu chałup indiańskich²². Domy podłużnego kształtu o dachach pokrytych palmowymi liśćmi, budowano na drewnianych palach, ze względu na okresowe zagrożenia zalewem. Wnętrze stanowiła ogromna izba, w której na pomoście z desek umieszczono ognisko kuchenne, palące się na polepie z piasku i gliny²³. Mężczyźni sypiali w hamakach wyplecionych z włókna palmy *chambira*, kobiety natomiast bezpośrednio na podłogach.

Podstawą życia Indian Kofán stała się uprawa kukurydzy, manioku i bananów, które spożywali często w postaci słodkiej zupy, po uprzednim rozraniu lub ugotowaniu²⁴. Jadali również dużo owoców leśnych, zbieranych przez kobiety, ale ważne miejsce w ich diecie zajmowały ryby i mięso upolowanych zwierząt. Zdobywanie tego rodzaju pożywienia należało do mężczyzn będących świetnymi rybakami i myśliwymi. Do połowu ryb używali plecionych z włókna roślinnego sieci, obciążonych na obwodzie kamieniami, linki z hakami i długie oszczypty. Podczas polowania wykorzystywali dmuchawkę własnego wyrobu lub rzadziej jednorurkę dostarczaną im przez pracowników Texaco Oil Company, amerykańskiego przedsiębiorstwa zajmującego się wydobywaniem ropy naftowej, w którym mężczyźni Kofán czasami dorabiali jako najemni robotnicy²⁵.

Mieszkańców osady Santa Rosa de Sucumbios badacz opisał w sposób następujący:

Są bajecznie malowniczy. Obie płci noszą na szyi zwoje różnorodnych koralu a oprócz tego nieraz rozmaite naszyjniki. Mężczyźni nad koszu-

²¹ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przystalskiej*, Santa Rosa 9 X 1970, s. 2.

²² MALKIN 1973: 21.

²³ BURCHARD 1975: 182.

²⁴ MALKIN 1973: 21.

²⁵ MALKIN 1975B: 3–4.

lami i portkami długie sukmany z kupnego płótna²⁶. Kobiety barwne naszywane bluzki i kolorowe spódnice. I jedni i drudzy lubią nosić w nosie piórka, a raz widziałem kobietę noszącą... kolorowe skrzydło ważki! Tego jeszcze nigdzie nie oglądałem!²⁷.

Twarze swe pokrywali ornamentami wykonywanymi przy użyciu pigmentu roślinnego *achiote*. Przegrody nosowe upiększali ozdobnymi przetyczkami z piór, a podczas uroczystości plemiennych mężczyźni przywdziewali wspaniałe pióropusze oraz okazałe naszyjniki wykonane z zębów pekari, ocelota albo jaguara²⁸, przy czym ten ostatni należał do najcenniejszych. Imponujące naszyjniki używane podczas ceremonii spożywania halucynogennego napoju *ayahuasca* wyrabiane były wyłącznie przez mężczyzn²⁹.

[4. Zbieranie manioku, zdjęcie Indian Kofan. fot. Borys Malkin 1970, z archiwum Heleny Przestalskiej-Malkin]

Wpływ cywilizacji na życie Indian w początku lat 70. był już dość znaczny, gdyż w ich domostwach znajdowało się wiele przedmiotów obcego pocho-

²⁶ Były to niebieskiego koloru tuniki zwane *cushma*.

²⁷ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 9 X 1970, s. 2.

²⁸ MALKIN 1975B: 6.

²⁹ MALKIN 1975B: 7.

dzenia: maczety, noże, aluminiowe garnki, talerze, łyżki, a nawet tranzystorowe radia. Pomimo tego, nie zagubili zdaniem Malkina kultury materialnej i tradycyjnych zwyczajów, bowiem już w dwa pierwsze dni pobytu w wiosce Indian udało się etnografowi zgromadzić aż 150 oryginalnych przedmiotów Kofanów, między innymi olbrzymie włócznie o rękojeści sporządzonej z twardej palmy wyposażone w szerokie bambusowe dziury³⁰. Badacze zaobserwowali jednocześnie niepokojące zjawisko: brak małych dzieci w Santa Rosa de Sucumbios oraz pobliskiej wsi, spowodowany silnymi zakazami zabraniającymi Indianom posiadania dzieci z osobami spokrewnionymi, a takie już pozostały w tych osadach. Malkin przewidywał, że w związku z tym grozi im rychłe wymarcie, jeśli nie znajdą skutecznej rady na utrzymanie ciągłości biologicznej³¹, np. poprzez szukanie partnerów wśród innych grup etnicznych, jak zrobili to choćby Indianie Tapirapé z Brazylii, biorąc za żony Indianki Karajá³².

[5. Naczynie na kurarę MNS/EP/2075 ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie (fot. Magdalena Nierzwicka)]

Borys Malkin, jak zwykle będąc w terenie, zamieszkał w chacie indiańskiej, przygotowując swą tymczasową kwaterę w ten sam od lat praktykowany sposób polegający na zbudowaniu stołu, ławki, wbijaniu gwoździ w ściany oraz montowaniu półek, na których rozmieszczał potrzebny mu sprzęt i narzędzia.

³⁰ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 9 X 1970, s. 2.

³¹ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 9 X 1970, s. 3.

³² MALKIN 2007: 83.

dzia do pracy: noże, latarki, nożyce, kubki, a także rozstawiał probówki, strzykawki, zatruwaczki i słoiki, niezbędne do preparowania zwierząt i owadów. Na stole stawiał maszynę do pisania i lampę naftową. Tak oto powstawał skromny warsztat pracy badacza-terenowca.

Podczas pierwszego pobytu zgromadził ponad 450 obiektów etnograficznych, uzyskując zestawy eksponatów kultury materialnej Indian Kofán dla dwóch muzeów, „które płacą”³³ oraz dwa zbiory dobrych duplikatów, choć nie w pełni kompletnych, przeznaczonych dla Muzeum w Cali i Muzeum Etnograficznego w Krakowie³⁴, dla którego przewidział około sześćdziesięciu przedmiotów. Malkin zazwyczaj zbierał też objekty do swej prywatnej kolekcji oraz dla najbliższych przyjaciół. Zawsze pracował z dużym zaangażowaniem i odpowiedzialnością. Oceniając swą pracę mówił:

robię to sumiennie i staram się, aby dostali [muzea] najlepszy zbiór i w miarę moich możliwości najbardziej kompletny. Nie ma mowy oczywiście abym zatrzymał [dla siebie] jakiś przedmiot, który jest unikatem w swojej kategorii³⁵.

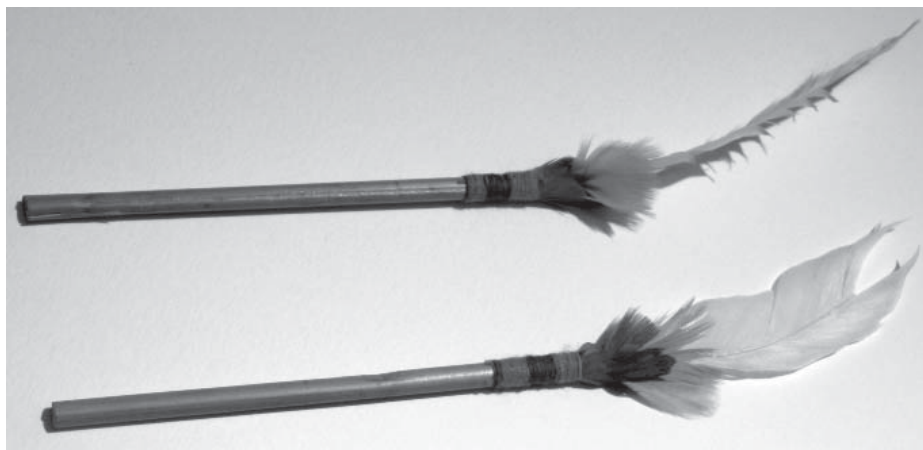
[6. Naszyjnik z zębów pekari MNS/EP/2112 ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie (fot. Magdalena Nierzwicka)]

³³ Chodzi tu na pewno o Völkerkunde Museum w Bazylei (obecnie Museum der Kulturen) i najprawdopodobniej o Glenbow Museum.

³⁴ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 15 X 1970, s. 7.

³⁵ *List Borysa Malkina do Heleny Przestalskiej*, Socorpa, 22 VIII 1968, s. 12.

Jak zwykle pracując w terenie oprócz kolekcji etnograficznych Malkin gromadził zbiory herpetologiczne oraz entomologiczne dla muzeów przyrodniczych. Do poszukiwań ciekawych okazów zoologicznych zatrudniał tubylców, płacąc im za wykonaną pracę. Indianie Kofán z obawy przed obcowaniem z węzami, jaszczurkami i żabami niechętnie chodzili na tego rodzaju „łowcy”, stąd zbiór herpetologiczny okazał się niewielki. Natomiast kolekcja owadów pozyskana w Santa Rosa de Sucumbios osiągnęła zadowalającą ilość kilkunastu tysięcy okazów³⁶.

[7. Zatycki do uszu MNS/EP/2131 ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie (fot. Magdalena Nierzwicka)]

Będąc pierwszy raz u Kofanów w 1970 r., Borys Malkin nakręcił cztery filmy. Dwa z nich przedstawiały cały proces wyrobu dmuchawki oraz włóczni, poczynając od ścięcia odpowiedniego gatunku drzewa, poprzez wszystkie etapy obróbki do stworzenia gotowego przedmiotu, włączając w to, w przypadku dmuchawki, zatrucie strzałek sporządzanych z wysuszonych pędów palmy *mauritica*³⁷. Filmowanie dmuchawki zajęło badaczowi około tygodnia, co uznał za „robotę okropnie żmudną, ale konieczną”³⁸. Kolejny dokument dotyczył procesu przetwarzania bulw gorzkiego manioku, ścierania ich na przeciętym wzdłuż ciernistym korzeniu palmy wykorzystywanym jako tarka i przygotowaniu masy maniokowej do usunięcia zeń trującego soku zawierającego

³⁶ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przystalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 15 X 1970, s. 5.

³⁷ MALKIN 1975A: Film E 1999; MALKIN 1975D 1999: Film E 2142.

³⁸ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przystalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 9 X 1970, s. 3.

kwas pruski³⁹. Czwarty film poświęcony został etapom produkcji prasy *tipiti*, plecionej z cienkich pasków wewnętrznej warstwy kory w formie cylindrycznej, długiej rury służącej do wyciskania trującego soku z manioku⁴⁰.

Drugą podróż do Indian Kofán Borys Malkin odbył na przełomie sierpnia i września 1971 r. Zamieszkał w chacie tych samej rodziny, co poprzednio – u Indianina Fidela Lucitante. Zaskoczyło go to, iż zastał nietknięte sprzęty przygotowane przed rokiem: stół, krzesło oraz półki. Miał, bowiem doświadczenie, iż opuszczając wioski Indian jego „warsztat pracy” był momentalnie demontowany, a półki i gwoździe wrywane ze ścian. Prace badawcze miały uzupełnić wiadomości o życiu Indian, których nie udało się zebrać etnografowi podczas pierwszego pobytu.

W tym czasie wszyscy mężczyźni z osiedla Santa Rosa de Sucumbios oraz sąsiedniego pochłonięci byli pracą przy budowie czółna, do którego otrzymali wcześniej w podarunku od rządu trzydziestotrzykonny motor, ale jak Malkin podkreślił w stanie nienadającym się do użytku i wymagającym najpierw naprawy w Puerto Colon. Czółno tworzone było przez Indian w dżungli, około dwóch godzin drogi z wioski⁴¹.

Badacz uczestniczył w różnorakich zajęciach mieszkańców osady, często wyprawiając się na połowy ryb z Celestinem, młodym chłopakiem, który również gromadził dla niego różne gatunki żab⁴². Zbiory owadów okazały się tym razem dużo skromniejsze ze względu na niekorzystną pogodę, bowiem suche i chłodne dni, nie sprzyjały wylęgowi insektów⁴³.

Malkin ponownie tworzył kolekcje kultury materialnej, m.in. zdobywając kilka dmuchawek, naszyjników z zębów pekari oraz dotychczas mu nieznanymi w tej kulturze: naszyjnik wykonany z ptasich kości⁴⁴. Tym razem zbiory przeznaczone były dla sześciu instytucji: Muzeum Etnograficznego w Bazyli, Glenbow Museum, Muzeum Etnograficznego w Wiedniu, Muzeum St. Paul w Minnesocie, Muzeum Przyrodniczego w Chicago i w Nowym Jorku⁴⁵.

Malkin zaobserwował ciekawe zjawisko. Indianie Kofán nie używali łuków, ale zaczęli je wytwarzać na potrzeby docierających do wioski turystów, którzy chętnie je kupowali jako pamiątki z pobytu w Amazonii i kontaktu z kulturą jej rdzennych mieszkańców. Przybyszów tradycyjne przedmioty Kofa-

³⁹ MALKIN 1975E: Film E 1945.

⁴⁰ MALKIN 1975F: Film E 1944.

⁴¹ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa de Sucumbios. Rio San Miguel 27 VIII 1971, s. 2.

⁴² *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa de Sucumbios. Rio San Miguel 27 VIII 1971, s. 2.

⁴³ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 31 VIII 1971, s. 3.

⁴⁴ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 5 IX 1971, s. 4.

⁴⁵ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Cali, 12 IX 1971, s. 6.

nów nie interesowały ze względu na ich zbyt małą „atrakcyjność” estetyczną⁴⁶, a wyrabiane łuki badacz określił żartobliwie mianem „okropnie tandetnych”⁴⁷.

Etnograf udokumentował na fotografiach oraz taśmie filmowej kolejne typowe zajęcia Indian. Tym razem stworzone trzy filmy ukazywały wyrób tradycyjnej ceramiki⁴⁸, której wytwarzaniem zajmowało się już coraz mniej kobiet w wiosce⁴⁹, powstawanie naszyjnika z zębów dzikiej świni – pekari⁵⁰ oraz produkcję halucynogennego napoju *yoko*⁵¹.

Ważną częścią życia Indian Kofán, jak i wielu grup etnicznych zamieszkujących niektóre rejony Peru, Kolumbii i Ekwadoru jest rytuał spożywania halucynogennego napoju *ayahuasca* (*yoko*) będącego wywarem z amazońskiej rośliny wywołującym barwne sny i wizje. Wywar ten znany jest pod wieloma nazwami pośród różnych plemion.

Obrzęd związany z piciem *ayahuasco*, w którym uczestniczyli jedynie mężczyźni, stanowił i stanowi do dziś część systemu religijnego Indian Kofán zwalczanego od lat przez misjonarzy ewangelickich⁵². Malkin pisał o rytuale w następujący sposób:

Jest to narkotyk silny, który wywołuje symptomy upicia, a zarazem produkuje wizje. Ten szczególnie wywar, z jakiejś nieznannej mi rośliny⁵³ jest w pospolitym użyciu wśród plemion tych terenów, jak i Sibundoy... Mężczyźni... stroją się fantastycznie: w naszyjniki koralowe i z zębów dzikich zwierząt, zauszniaki, kolczyki i korony z piór⁵⁴.

Podczas ceremonii szaman przygotowujący napój przywdziewał imponującą koronę składającą się z okrągłej opaski wykonanej z paska kory ozdobionego promieniście piórkami tukana lub papug. Z tyłu posiadała zazwyczaj długie pióra z ogona ary oraz pęk piór opadający dekoracyjnie na plecy⁵⁵. Obrzęd

⁴⁶ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 31 VIII 1971, s. 3.

⁴⁷ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 31 VIII 1971, s. 3.

⁴⁸ MALKIN 1975C: Film E 1947.

⁴⁹ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa de Sucumbios. Rio San Miguel 27 VIII 1971, s. 2.

⁵⁰ MALKIN 1975B: Film E 2097.

⁵¹ MALKIN 1975G: Film E 1946.

⁵² *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 5 IX 1971, s. 5.

⁵³ To połączenie wywaru uzyskanego z pnącza *Banisteriopsis caapi* oraz liściastej rośliny (*Psychotria* 1999; PANKALLA 2000 – rozdział: Miejsce mitu w porządku kulturowym Indian Kofán).

⁵⁴ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa. Rio San Miguel 15 X 1970, s. 5.

⁵⁵ Tego rodzaju korona pochodząca z kolekcji Malkina znajduje się m. in. w zbiorach American Museum of Natural History w Nowym Jorku, nr katalogowy 40.1/ 3876, (http://anthro.amnh.org/anthropology/databases/common/image_dup.cfm?catno=40.1/3876&site=P)

odbywał się w nocy i łączył się z pewnymi zakazami: nie wolno było w przeddzień i do późnego rana następnego dnia wchodzić do rzeki i czerpać wodę. Zakaz ten dotyczył również kobiet, który Malkin wspominał w następujący sposób:

Ma to być niebezpieczne ze względu na uroki. Kobiety z naszej chaty też tego przestrzegały bardzo dokumentnie, więc w tym dniu sami zmyliśmy garnki⁵⁶.

Ostatnie dni pobytu badacza w interiorze i cała droga powrotna zwykle nie należała do łatwych. Ogromny bagaż z przedmiotami kultury materialnej oraz spreparowanymi okazami herpetologicznymi i entomologicznymi należało najpierw dobrze zapakować i przygotować do trudów kilkudniowej podróży. Opuszczając wioskę Kofanów Borys Malkin z pomocą Indian załadował obiekty do wielkiego czółna, które okazało się niemal za ciasne. Kilkugodzinna podróż przebyta podczas ulewnego deszczu w indiańskiej łodzi wiodła w dół rzeki San Miguel do Puerto Colon. Stąd dalsza droga prowadziła do Lago de la Cocha i po ponownym przepakowaniu, ciężarówką 13 godzin do bazy w Cali⁵⁷. Tutaj rozpoczęła się żmudna praca przy segregacji eksponatów, uzupełnianiu informacji dotyczących surowców, z jakich zostały wykonane oraz ich przeznaczenia. Tak przygotowane obiekty posiadające pełną dokumentację czekały już tylko na wysyłkę do odpowiedniego muzeum.

Największy zbiór liczący 189 przedmiotów kultury materialnej Indian Kofan pochodzący z kolekcji Borysa Malkina, przechowuje dziś *Museum der Kulturen* w Bazylei⁵⁸. W *American Museum of Natural History* w Nowym Jorku⁵⁹ znajduje się ich 80, zaś w *Glenbow Museum* w Calgary w Kanadzie 51⁶⁰.

Eksponaty omawianej proveniencji znajdują się także w zbiorach czterech muzeów polskich⁶¹. Najwięcej – 49 obiektów – posiada Muzeum Etnograficzne w Krakowie⁶², kolejnym jest Muzeum Narodowe w Poznaniu z liczbą 23 pozycji, nieco mniej bo 17 przechowuje Muzeum Narodowe w Szczecinie i wreszcie na końcu plasuje się Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warsza-

⁵⁶ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Santa Rosa 15 X 1970, s. 5.

⁵⁷ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przestalskiej*, Cali, 12 IX 1971, s. 6.

⁵⁸ Raport nadesłany przez Sarah Hess asystentkę Działu Ameryki *Museum der Kulturen* w Bazylei (mail z dnia 30 X 2008 r.).

⁵⁹ http://anthro.amnh.org/anthropology/databases/common/public_access.cfm?database=south

⁶⁰ Materiały nadesłane przez Ewę Smithwick, byłego kustosa *Glenbow Museum* w Calgary.

⁶¹ Kwerenda przeprowadzona w muzeach polskich przez autorkę tego artykułu wykazała w sumie 94 obiekty Indian Kofan.

⁶² Muzeum Etnograficzne w Krakowie przez wiele lat, począwszy od 1969 r. otrzymywało do Brysa Malkina w darze zbiory kultury materialnej Indian Ameryki Południowej, posiadając dziś imponującą kolekcję liczącą ponad 1000 obiektów; ZACHOROWSKA 1998: 101–141.

wie, w którego kolekcjach znajduje się 5 eksponatów Indian Kofán. Wśród nich odnajdujemy dużą liczbę przedmiotów codziennego użytku wykorzystywanych w gospodarstwie domowym. Są to wplecione z włókna palmy hamaki⁶³ i siatki transportowe⁶⁴, wachlarze do rozniecania ognia wykonane z piór ptasich⁶⁵, naczynia gliniane⁶⁶ i drewniane⁶⁷ oraz miski z tykwy⁶⁸. Muzeum krakowskie posiada obiekty niezbędne do procesu przetwarzania bulw manioku: tarkę z korzenia palmy⁶⁹, sito uplecione z pasków liany⁷⁰ do przecierania manioku oraz wyciskarkę *tipiti*⁷¹ do ekstrahowania trującego soku. Pewną reprezentację posiada też broń Kofanów, wśród której wymienić należy dmuchawkę⁷² z kompletnym wyposażeniem: wyciorem⁷³, kołczanem⁷⁴ i zatrutymi strzałkami, ponadto różnego typu włócznie⁷⁵ do polowania na zwierzęta oraz do połowu ryb. W zbiorach polskich nie zabrakło też ozdób noszonych zarówno przez indiańskie kobiety, jak i mężczyzn. Dominują dekoracyjne zatyczki z piór⁷⁶ wkładane w przegrody nosowe i płatki uszu oraz proste trzciniowe⁷⁷, niewielkie sztyfty wykorzystywane do tego samego celu. Jednym z cenniejszych eksponatów z kolekcji Indian Kofán jest niewątpliwie imponująca korona z piór⁷⁸ oraz spreparowane ptaszki⁷⁹ służące jako przystroj głowy męskiej. Wśród przedmiotów upiększających uwagę zwracają okazałe, obrzędowe naszyjniki z kłów pekarri⁸⁰, ponadto wisior dziewczęcy sporządzony z ptasich kości⁸¹ oraz naszyjniki wykonane z paciorków, nasion i orzeszków palmy *tucum*⁸². Nieco skromniej, ale oryginalnie, prezentują się ozdoby ramion w formie związanych pęków włókien palmy *mauritia*⁸³ używane przez mężczyzn podczas uroczystości.

⁶³ MEK/51804.

⁶⁴ MNP Ep3001, MNP Ep3002, MEK/51805, MEK/51806.

⁶⁵ MEK/51797, MNS/Ep/2070.

⁶⁶ MNP Ep2994, MEK/51798, MEK/51799.

⁶⁷ MEK/51791, MEK/51792.

⁶⁸ MEK/51809.

⁶⁹ MEK/51800.

⁷⁰ MEK/51801.

⁷¹ MEK/51802.

⁷² MEK/51783.

⁷³ MEK/51784.

⁷⁴ MEK/51785.

⁷⁵ PME 22785 – 87, MNP Ep3010, MEK/2094, MEK/51786, MEK/51788.

⁷⁶ MNS/2131, 2148, MNP Ep2996.

⁷⁷ MEK/51820, 51821, MNP Ep3007, 3008.

⁷⁸ MEK/51827.

⁷⁹ MEK/51829 – 31.

⁸⁰ MEK/51814, MNS/Ep/ 2112.

⁸¹ MEK/51818.

⁸² MNP Ep2995, MNP Ep3479.

⁸³ MNP Ep3003, MNP Ep3004, MEK/51822, MEK/51824, MEK/51825.

Borys Malkin dla celów poglądowych i edukacyjnych gromadził również przedmioty będące w „fazie produkcji”, mniej lub bardziej zaawansowanej, dające sposobność przeprowadzenia szczegółowej analizy techniki wykonania danego obiektu. W muzealnych zasobach odnajdujemy tego przykłady w postaci niedokończonej siatki transportowej⁸⁴, sita do przecierania manioku⁸⁵ czy półproduktu do wykonania dmuchawki⁸⁶ i strzałek⁸⁷.

Ponad siedmiotygodniowy okres swych badań prowadzonych u Indian Kofán w osadzie Santa Rosa de Sucumbios, rozłożonych na dwie wyprawy zrealizowane w 1970 i 1971 r., Borys Malkin ocenił bardzo wysoko, zaliczając tę grupę etniczną do grona najobszerniej udokumentowanych przez siebie ze wszystkich dotychczasowych plemion indiańskich⁸⁸.

Badacz pozostawił ogromny materiał fotograficzny, filmowy oraz etnograficzny dotyczący życia codziennego i obrzędów Indian Kofán, dzięki któremu zdołał zachować świat indiański zagrożony już w tamtym czasie naporem ekspansyjnej cywilizacji.

Jest to tylko kwestia czasu, kiedy znikną ostatni Indianie. Jesteśmy na pewno ostatnim pokoleniem, któremu dane jest oglądać Indian, jako zorganizowaną społeczność na pewnym szczeblu kultury

– pisał Borys Malkin w 1976 r.⁸⁹

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Listy Borysa Malkina do Heleny Przystalskiej-Malkin (maszynopisy), wł. Heleny Malkin, obecnie w zbiorach archiwalnych Muzeum Etnograficznego w Krakowie

Kroniki z pobytów u Indian spisane przez Borysa Malkina dla Heleny Przystalskiej-Malkin (maszynopisy), wł. Heleny Malkin, obecnie w zbiorach archiwalnych Muzeum Etnograficznego w Krakowie

⁸⁴ MEK/51807.

⁸⁵ MEK/51810.

⁸⁶ MNS/Ep/2155.

⁸⁷ MNP Ep2992.

⁸⁸ *Kronika Borysa Malkina spisana dla Heleny Przystalskiej*, Santa Rosa de Sucumbios. Rio San Miguel 27.VIII. 1971, s. 2–3.

⁸⁹ *Indianie 1976*.

Użyte skróty w wykazie nr inwentarzowych eksponatów:

MEK – Muzeum Etnograficzne im. S. Udzieli w Krakowie

MNP – Muzeum Narodowe w Poznaniu

MNS – Muzeum Narodowe w Szczecinie

PME – Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie

Opracowania:

BURCHARD 1975 – P. BURCHARD, *Dżungla za progiem*, Warszawa 1975.

CERON MARTÍNEZ 1995 – C.E. CERON MARTÍNEZ, *Ethnobiología de los Cofanes de Dureno: provincia de Sucumbíos, Ecuador*, Quito 1995.

Indianie 1976 – *Indianie Ameryki Południowej*, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, Wstęp i katalog, B. MALKIN, Kraków [1976].

JASKULSKI, KAIRSKI 1999 – J. JASKULSKI, M. KAIRSKI, *Borys Malkin – etnograf – przyrodnik – kolekcjoner*, „Lud”, t. 85: 1999.

KAIRSKI 1999 – M. KAIRSKI, *Indianie Ameryki Środkowej i Południowej. Demografia, rozmieszczenie, sytuacja etno-kulturowa*, t. 2: Indeksy; Poznań – Warszawa 1999.

LANDBURU 1999 – J. LANDBURU, *Documentos sobre lenguas aborígenes de Colombia del archivo de Paul Rivet, V. 3: Lenguas del sur de Colombia*, Santa Fe de Bogotá, 1999.

MALKIN 1973 – B. MALKIN, *U Kofanów*, „Poznaj Świat”, nr 1, 1973.

MALKIN 1975A – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) – Making a Blowgun*. Film E 1999, Göttingen 1975.

MALKIN 1975B – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) Making a Necklace from Peccari Teeth*, Film E 2097, Göttingen 1975.

MALKIN 1975C – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) – Making a Cooking Pot*. Film E 1947, Göttingen 1975.

MALKIN 1975D – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) – Making a Spear*. Film E 2142, Göttingen 1975.

MALKIN 1975E – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) – Manioc Processing*. Film E 1945, Göttingen 1975.

MALKIN 1975F – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) – Plaiting a Manioc Press „tipiti”*. Film E 1944, Göttingen 1975.

MALKIN 1975G – B. MALKIN, *Cofán (South Colombia, Montaña) – Preparation of the Stimulant Drink „yoko”*. Film E 1946, Göttingen 1975.

MALKIN 2007 – B. MALKIN, *Odchodzący świat. Tropem kultur indiańskich i świata przyrody Ameryki Południowej*, Warszawa 2007.

PANKALLA 2000 – A. PANKALLA, *Psychologia mitu*, Warszawa 2000.

- PARRA, JAIME, VIRSANO BELLOW 1997 – R. PARRA, H. JAIME, S. VIRSANO BELLOW, *Los cuentos de los abuelos: tradición oral de los indígenas Siona y Kofán del Putumayo*, Quito 1997.
- PATZELT 2004 – E. PATZELT, *Hijos de la selva ecuatoriana: de brujos y bodoqueros, una contribución a la antropología*, Quito 2004.
- Psychotria* 1999 – *Psychotria viridis. Ayahuasca: Human Consciousness and the Spirits of Nature*, wyd. R. METZNER, New York 1999.
- RUBIO 2004 – C. J. RUBIO, *Minorías amenazadas en un mundo global: territorio, lengua y cultura en el Amazonas*, Ed. Eunote 2004.
- 312 Letters of Borys Malkin* 1997 – *312 Letters of Borys Malkin*. Letter selected and Interview conducted by E. SMITHWICK, Glenbow Museum, Calgary 1997.
- ZACHOROWSKA 1998 – M. ZACHOROWSKA, *Zbiory z Ameryki Południowej w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli w Krakowie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie”, t. XIV, 1998.

Resumen

INVESTIGACIONES ETNOGRÁFICAS DE BORYS MALKIN A LA LUZ DE LAS CARTAS A HELENA PRZESTALSKA-MALKIN. EXPEDICIÓN A LA REGIÓN DE LOS INDIOS KOFÁN

Borys Malkin (1917–2009) antropólogo, entomólogo y viajero, dedicó casi 40 años de su vida a investigaciones sobre los indios de la América del Sur. Fue también un gran coleccionista de los objetos de la cultura material indiana, que constituyen, hoy en día, un material etnográfico de gran valor de muchos museos americanos y europeos (entre ellos, también, polacos). Borys Malkin hizo dos viajes a la región de los indios Kofán, habitantes del bosque tropical de Amazonia en la frontera entre el noroeste de Ecuador y el suroeste de Colombia. El primer viaje tuvo lugar en 1970, y el segundo, un año después. Aquel periodo de 7 semanas de su estancia de investigación en el pueblo de Santa Rosa de Sucumbís, el científico lo consideró enriquecedor. Este estudio se convirtió en su trabajo mayor documentado hasta entonces. Su colección de objetos de la cultura material tal como: los recipientes de madera, de barro y de calabaza, las hamacas, las bodoqueras, las lanzas, las redes de pesca y los ornamentos hechos de plumas, las cadenas, está enriquecida por algunas películas y fotografías.

Sus relaciones de viajes las transmitía en las cartas que dirigía a Helena Przystalska, con quien se casó en 1972. La correspondencia entre Przystalska y Malkin junto con los relatos publicados por Borys Malkin en la revista *Poznaj świat* y su libro *Odchodzący świat* nos permite crear imagen más compleja de la vida del investigador.

Summary

**ETHNOGRAPHIC RESEARCHES OF BORYS MALKIN
IN THE LIGHT OF THE LETTERS TO HELENA PRZESTALSKA-MALKIN.
EXPEDITION TO KOFAN INDIANS**

Borys Malkin (1917–2009) was anthropologist, entomologist and traveller. He dedicated almost 40 years of his life to field research in South America. In this period he visited many different tribes and collected, a valuable Indian's ethnographic materials. Nowadays these unique exhibits are in many important museums in America, Europe and also in Poland. Borys Malkin researched the Kofán Indians from Santa Rosa de Sucumbios settlement. This tribe inhabit the region of Amazon tropical forests across Ecuadorian – Colombian boundary. He visited the Kofán people twice: in 1970 and 1971 and this period was really valuable for his researches. This ethnic group became the most documented from among all Indian tribes which he has ever investigated. He collected ethnographic materials such as: wood pots, clay pots, gourd pots, hammacs, blowguns, spears, fishing-nets, necklaces and plume ornaments and supplemented its by films and photos. Malkin wrote reports from his voyages in letters to Helena Przystalska, who became his wife in 1972. This correspondances and articles was published by Malkin in magazine „Poznaj świat” and his book *Odchodzący świat*, let us know the life of researcher.

Il.2.a. Naszyjnik z zębów pekari MNS/EP/2112 ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie, (fot. Magdalena Nierzwicka)

Il.2.b. Zatyczki do uszu MNS/EP/2131 ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie, (fot. Magdalena Nierzwicka)